

DEDDF LLYWODRAETH LEOL AC ETHOLIADAU (CYMRU) 2021

EXPLANATORY NOTES

SYLWEBAETH AR YR ADRANNAU

Rhan 7: Uno ac Ailstrwythuro Prif Ardaloedd

Pennod 1: Uno Prif Ardaloedd yn Wirfoddol

Adran 121 – Ceisiadau i uno

527. Mae adran 121 yn galluogi dau brif gyngor neu ragor i wneud cais ar y cyd (y cyfeirir ato yn y Rhan hon fel “cais i uno”) i Weinidogion Cymru, yn gofyn iddynt wneud rheoliadau i uno eu prif ardaloedd i greu un brif ardal newydd.
528. Mae is-adran (2) yn datgymhwyso adran 101 o Ddeddf 1972 (sy'n caniatáu i brif gyngor wneud trefniadau i unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau gael eu cyflawni gan bwyllgor, is-bwyllgor neu swyddog i'r cyngor neu gan unrhyw brif gyngor arall) mewn perthynas â'r swyddogaeth o wneud cais i uno'n wirfoddol.
529. Mae is-adran (3) yn darparu bod gwneud cais yn swyddogaeth na chaiff gweithrediaethau'r cynghorau hynny ei chyflawni. Felly, dim ond cyngor llawn pob un o'r prif gynghorau sy'n gwneud y cais ar y cyd gaiff wneud penderfyniad i wneud cais i uno'n wirfoddol.
530. Os oes gan gyngor sy'n uno faer sydd wedi ei ethol yn uniongyrchol, bydd gan y maer hawl i gymryd rhan yn unrhyw gyfarfod o'r cyngor i gymeradwyo'r cais, a phleidleisio ynddo.
531. Os bydd Gweinidogion Cymru yn penderfynu peidio â chymeradwyo cais i uno'n wirfoddol rhaid iddynt hysbysu'r cynghorau o dan sylw.

Adran 122 – Ymgynghori cyn gwneud cais i uno

532. Rhaid i brif gynghorau fod wedi ymgynghori ynglŷn â'r cynnig i uno cyn cyflwyno cais ar y cyd i uno'n wirfoddol. Rhestrir y rhanddeiliaid y mae rhaid ymgynghori â hwy yn yr adran hon. Mae ymgynghoriad a gynhelir cyn i'r adran hon ddod i rym gan gynghorau sydd am uno yn bodloni'r gofyniad hwn i ymgynghori.

Adran 123 – Canllawiau ynglŷn â cheisiadau i uno

533. Caiff Gweinidogion Cymru ddyroddi canllawiau i brif gynghorau ynghylch cais ar y cyd i uno'n wirfoddol, ac mae'r adran hon yn ei gwneud yn ofynnol i gynghorau roi sylw i'r canllawiau hynny.
534. Gallai'r canllawiau ymdrin â materion y bydd angen i brif gynghorau eu hystyried wrth lunio cais, gan gynnwys y buddion a fwriedir, y costau a'r arbedion, asesiadau effaith, cwmpas ymgynghoriadau ac unrhyw faterion perthnasol eraill, er enghraifft (ar ôl i'r darpariaethau yn Rhan 1 ynghylch dewis system bleidleisio ddod i rym) nodi pa system

bleidleisio y dylid ei defnyddio ar gyfer yr etholiadau cyntaf i'r cyngor newydd ar gyfer y brif ardal newydd (gweler adran 126).

535. Mae'r ddyletswydd i roi sylw i ganllawiau yn gymwys mewn perthynas â chanllawiau a ddyroddwyd gan Weinidogion Cymru cyn i'r adran hon ddod i rym, os cafodd y canllawiau eu dyroddi yn benodol fel canllawiau ar geisiadau i uno.

Adran 124 – Rheoliadau uno

536. Ar ôl cael cais i uno'n wirfoddol, caiff Gweinidogion Cymru benderfynu gwneud rheoliadau ("rheoliadau uno") i roi effaith i'r uno a gynigir yn y cais. Mae adran 124 yn nodi'r materion penodol y mae rhaid ymdrin â hwy mewn rheoliadau uno, gan adlewyrchu'r materion sylfaenol sy'n ymwneud â sefydlu sir neu fwrdeistref sirol newydd a'i chngor.
537. Disgwylir mai'r dyddiad pan fydd y cyngor ar gyfer y brif ardal newydd yn ysgwyddo'r holl swyddogaethau (y cyfeirir ato yn y Ddeddf fel "y dyddiad trosglwyddo", a elwir yn aml hefyd "y Diwrnod Breinio") fydd 1 Ebrill yn y flwyddyn benodedig, i gyd-daro â dechrau blwyddyn ariannol llywodraeth leol. Rhagwelir mai dim ond mewn amgylchiadau eithriadol y byddai'r dyddiad trosglwyddo'n cael ei bennu ar ddyddiad gwahanol yn y flwyddyn benodedig. Caiff yr ardaloedd sy'n uno a'u cynghorau eu diddymu ar y dyddiad trosglwyddo.

Adran 125 – Cynghorau cysgodol a gweithrediaethau cysgodol

538. Rhaid i reoliadau uno gynnwys darpariaeth ynglŷn â sefydlu'r cyngor cysgodol ar gyfer y brif ardal newydd. Fel a drafodir isod, bydd y cyngor cysgodol yn bodoli cyn i'r cyngor newydd ysgwyddo ei holl gyfrifoldebau, a bydd yn bodoli yn gydedrol â'r prif gynghorau y bydd yn eu disodli yn y pen draw. Bydd y cyngor cysgodol yn cymryd camau i sicrhau y bydd y cyngor yn barod, ar y dyddiad trosglwyddo, i ysgwyddo holl swyddogaethau prif gyngor.
539. Y bwriad yw, bron bob tro y bydd cynghorau yn uno'n wirfoddol, y bydd y cyngor cysgodol yn "cyngor cysgodol etholedig", wedi ei ethol gan etholwyr llywodraeth leol yn ardaloedd y cynghorau sy'n uno. Bydd y cyngor cysgodol fel rheol yn cael ei ethol ym mis Mai yn y flwyddyn cyn y dyddiad trosglwyddo, a bydd y cynghorwyr cysgodol yn cychwyn yn eu swyddi ar y pedwerydd diwrnod ar ôl yr etholiad.
540. Mewn achosion eithriadol, gall y cyngor cysgodol gynnwys holl gynghorwyr y cynghorau sy'n uno ("cyngor cysgodol dynodedig"). Sefydlir y cyngor cysgodol dynodedig o ddyddiad a bennir yn y rheoliadau uno.
541. Rhaid i'r rheoliadau uno ddarparu i'r cyngor cysgodol (boed yn etholedig neu'n ddynodedig) fod â gweithrediaeth gysgodol ar ffurf gweithrediaeth arweinydd a chabinet.
542. Bydd y cyngor cysgodol a'i weithrediaeth yn gweithio ochr yn ochr â chynghorau a gweithrediaethau'r awdurdodau sy'n uno yn ystod y cyfnod ("y cyfnod cysgodol") sy'n dechrau o'r dyddiad pan gaiff y cyngor cysgodol ei ethol neu ei ddynodi hyd at y dyddiad trosglwyddo penodedig. Nodir swyddogaethau'r cyngor cysgodol a'r weithrediaeth gysgodol yn y rheoliadau uno.
543. Rhaid cynnwys trefniadau ar gyfer ariannu'r cyngor cysgodol yn y rheoliadau uno ac fe allai'r rhain gynnwys gosod cyfrifoldebau ar un neu ragor o'r cynghorau sy'n uno, yn enwedig o ran gweinyddu cyllid y cyngor cysgodol.
544. Yn achos cyngor cysgodol etholedig, caiff yr awdurdodau sy'n uno a'u cynghorau eu diddymu ar y dyddiad trosglwyddo a bydd y cyngor cysgodol yn ysgwyddo'r holl swyddogaethau yn awtomatig. Ni chynhelir etholiadau o'r newydd.

545. Yn achos cyngor cysgodol dynodedig, caiff yr awdurdodau sy'n uno a'u cyngorau eu diddymu ar y dyddiad trosglwyddo a bydd y cyngor cysgodol dynodedig yn cymryd yr awenau. Yn ystod y cyfnod cychwynnol ar ôl y dyddiad trosglwyddo ("y cyfnod cyn etholiad"), bydd cyngor y brif ardal newydd yn parhau i gynnwys yr aelodau a etholwyd i'r hen gynghorau sy'n uno, er y bydd eu hen gynghorau sy'n uno wedi eu diddymu ar y dyddiad trosglwyddo. Yn gyffredinol, cynhelir yr etholiadau cyntaf i'r cyngor newydd cyn gynted ag y bo modd, a hynny mae'n debyg ar ddydd Iau cyntaf mis Mai ar ôl y dyddiad trosglwyddo. Yna bydd y cynghorwyr sydd newydd eu hethol yn cymryd drosodd ar y pedwerydd diwrnod ar ôl yr etholiadau a bydd y rhai a oedd yn gwasanaethu ar y cyngor cysgodol dynodedig yn ymddeol (er ei bod yn ddigon posibl y bydd rhai ohonynt wedi eu hethol ar y cyngor newydd).

Adran 126 – Y system bleidleisio

546. Mae adran 7 o'r Ddeddf hon yn gwneud darpariaeth sy'n galluogi prif gyngor i ddewis ei system bleidleisio, sef dewis rhwng y system mwyafrif syml a'r bleidlais sengl drosglwyddadwy. Mae adran 126 yn ei gwneud yn ofynnol i reoliadau uno bennu pa system sydd i'w defnyddio yn yr etholiadau cyntaf ar gyfer cyngor a grëwyd drwy uno'n wirfoddol.
547. Y cynghorau sy'n uno fydd yn gyfrifol yn y lle cyntaf am gytuno ymysg ei gilydd pa system y dylid ei defnyddio ar gyfer yr etholiadau cyntaf i'r awdurdod newydd a rhoi gwybod i Weinidogion Cymru (yn y cais i uno fwy na thebyg) pa system a ddewiswyd.
548. Os na fydd y cynghorau sy'n uno'n gallu cytuno, bydd y fformiwla a nodir yn is-adran (2)(b) yn gymwys. Bydd Gweinidogion Cymru yn pennu'n gyntaf pa system bleidleisio a oedd yn cael ei defnyddio ym mhob un o'r cynghorau sy'n uno, neu yn y rhan fwyaf ohonynt, yn union cyn dyddiad y cais i uno; os oedd y ddwy system yn cael eu defnyddio yn yr un nifer o gynghorau sy'n uno, bydd Gweinidogion Cymru yn penderfynu ar ôl ymgynghori â'r cynghorau sy'n uno.
549. O dan adran 175(6), mae'r darpariaethau yn Rhan 1 sy'n ymwneud â'r dewis o system bleidleisio yn dod i rym ar 6 Mai 2022 (y diwrnod ar ôl y dyddiad a drefnwyd ar gyfer cynnal yr etholiadau cyffredin llywodraeth leol cyntaf ar ôl i'r Ddeddf gael ei phasio). Os cyflwynir cais i uno'n wirfoddol cyn i'r darpariaethau ynglŷn â dewis system bleidleisio yn Rhan 1 ddod i rym, rhaid cynnal etholiadau cyntaf y cyngor newydd gan ddefnyddio'r system mwyafrif syml (is-adran (4)).

Adran 127 – Etholiadau

550. Mae adran 127 yn ei gwneud yn ofynnol i reoliadau uno bennu dyddiad yr etholiadau cyffredin cyntaf i'r prif gyngor newydd a hyd cyfnodau swyddi'r cynghorwyr a gaiff eu hethol yn yr etholiad hwnnw.
551. Caiff rheoliadau uno hefyd gynnwys darpariaeth i ganslo'r etholiadau cyffredin i'r prif gynghorau sy'n uno ac, os oes angen gwneud hynny, estyn cyfnodau swyddi cynghorwyr y cynghorau hynny tan y dyddiad trosglwyddo. Nid oes diben cynnal etholiadau i gynghorau y bwriedir eu diddymu yn y dyfodol agos. Yn yr un modd, os oes gan un neu ragor o'r cynghorau sy'n uno faer sydd wedi ei ethol yn uniongyrchol, gellid cynnwys darpariaeth yn y rheoliadau uno i estyn cyfnod swydd y maer presennol a chanslo etholiad a drefnwyd.
552. Caiff y rheoliadau uno hefyd wneud darpariaeth ynghylch is-etholiadau, gan gynnwys darpariaeth i ddatgymhwyso neu addasu, am gyfnod a bennir yn y rheoliadau uno, y gofyniad (yn adran 89 o Ddeddf 1972) i gynnal is-etholiad i lenwi swydd sy'n digwydd dod yn wag ar gyngor sy'n uno. Mae adran 89(3) o Ddeddf 1972 hefyd yn atal is-etholiadau dros dro os bydd swydd yn digwydd dod yn wag ymhen 6 mis i'r etholiadau cyffredin nesaf a drefnwyd ar gyfer y cyngor o dan sylw.

553. Yn gyffredinol, byddai angen gwneud darpariaeth yn y rheoliadau uno i bennu'r dyddiad olaf ar gyfer cynnal is-etholiad mewn cyngor sy'n uno; fel arfer, bydd angen pennu dyddiad terfynol er mwyn sicrhau na cheir sefyllfa lle y byddai, fel arall, angen cynnal is-etholiad ddiwrnodau'n unig cyn i'r prif gynghorau lleol presennol gael eu diddymu. Byddai hynny'n wastraff arian ac adnoddau eraill.
554. Gallai rheoliadau uno hefyd gynnwys darpariaeth i ddatgymhwyso neu addasu (mewn perthynas â chyngor sy'n uno) adran 88 o Ddeddf 1972, sy'n nodi gofynion a therfynau amser ar gyfer llenwi swydd cadeirydd sy'n digwydd dod yn wag mewn prif gyngor. Ni fyddai fawr o ddiben cynnal cyfarfod arbennig o gyngor sy'n uno i lenwi swydd o'r fath pe byddai'n digwydd o fewn ychydig wythnosau i ddiddymu'r cyngor.
555. Mae adran 127(2)(c) hefyd yn galluogi rheoliadau uno i wneud darpariaeth ar gyfer cynnal is-etholiadau, llenwi swyddi sy'n digwydd dod yn wag etc. mewn cynghorau cysgodol; byddai hyn yn cynnwys, er enghraifft, drefniadau ar gyfer pennu'r swyddog canlyniadau ar gyfer is-etholiadau yn y cyfnod hyd nes y bydd y cyngor cysgodol wedi penodi ei swyddog canlyniadau ei hun.
556. Mae etholiadau cyffredin i gynghorau cymuned fel rheol yn cael eu cyfuno ag etholiadau cyffredin i brif gynghorau at ddibenion effeithlonrwydd. Mae is-adran (2) (d) yn galluogi etholiadau cynghorau cymuned i gael eu gohirio, a gellid ei defnyddio i sicrhau eu bod yn cyd-daro â dyddiad yr etholiadau cyffredin cyntaf i'r prif gyngor newydd.
557. Mae is-adran (3) yn galluogi rheoliadau uno i bennu pwy fydd yn gyfrifol am amrywiol drefniadau'r etholiadau cyntaf i'r cyngor newydd a chyfarfod cyntaf y cyngor newydd. Gan amlaf, caiff y trefniadau eu rhannu rhwng y cynghorau sy'n uno a'u swyddogion, ond os oes angen caiff y rheoliadau ddarparu y caiff Gweinidogion Cymru gyfarwyddo prif gyngor (o dan is-adran (4)) o ran penodi swyddog canlyniadau.

Adran 128 - Dyletswydd ar gynghorau sy'n uno i hwyluso trosglwyddo effeithiol

558. Mae'r adran hon yn gosod dyletswydd ar gynghorau sy'n uno i gymryd pob cam rhesymol i hwyluso trosglwyddo swyddogaethau, staff etc. er mwyn rhoi effaith i'r uno. Caiff Gweinidogion Cymru gyfarwyddo cyngor sy'n uno i gymryd camau neu i beidio â chymryd camau mewn perthynas â chyflawni ei ddyletswydd o dan yr adran hon.

Pennod 2: Ailstrwythuro Prif Ardaloedd

Adran 129 – Yr amodau sydd i'w bodloni cyn gwneud rheoliadau ailstrwythuro

559. Mae adran 129 yn galluogi Gweinidogion Cymru i wneud rheoliadau ar gyfer ailstrwythuro prif gynghorau. Mae'r adran hon hefyd yn nodi'r amodau y mae rhaid eu bodloni cyn y caiff Gweinidogion Cymru wneud rheoliadau ailstrwythuro.
560. Fel a nodir yn adran 131, bydd rheoliadau ailstrwythuro yn darparu ar gyfer diddymu prif gyngor a'i sir neu ei fwrdeistref sirol a hefyd-
- bod yr ardal a ddiddymir gyfan neu ran ohoni yn dod yn rhan o ardal sir neu fwrdeistref sirol arall sy'n bodoli eisoes;
 - bod yr ardal a ddiddymir gyfan neu ran ohoni yn cael ei huno ag ardal un sir neu fwrdeistref sirol arall neu ragor, i greu sir neu fwrdeistref sirol newydd.
561. Yr amod cyntaf a osodir gan adran 129 yw bod rhaid bod Gweinidogion Cymru wedi cael naill ai adroddiad ar arolygiad arbennig o brif gyngor gan Archwilydd Cyffredinol Cymru o dan adran 95 o'r Ddeddf (yn ymwneud â materion sy'n gysylltiedig â pherfformiad y cyngor neu'r modd y'i llywodraethir), neu gais i ddiddymu a gyflwynwyd gan brif gyngor o dan adran 130 o'r Ddeddf.

562. Nid yw'n ofynnol bod arolygiad arbennig wedi ei gynnal o unrhyw gyngor arall y gallai'r rheoliadau ailstrwythuro effeithio arno, nac ychwaith bod cais i ddiddymu wedi ei wneud gan y cyngor hwnnw.
563. Ni fydd cael adroddiad ar arolygiad arbennig neu gais i ddiddymu ynddo'i hun yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru ddechrau proses sy'n arwain at reoliadau ailstrwythuro.
564. Bydd angen i Weinidogion Cymru ystyried cynnwys yr adroddiad neu'r cais a defnyddio unrhyw dystiolaeth a gwybodaeth arall sy'n briodol ac sydd ar gael iddynt cyn symud ymlaen i'r cam nesaf. Ni fydd pob adroddiad ar arolygiad arbennig yn codi pryderon sy'n peri i'r Gweinidogion ystyried rheoliadau ailstrwythuro fel opsiwn; bydd yn dibynnu'n llwyr ar amgylchiadau'r prif gyngor o dan sylw.
565. Os bydd Gweinidogion Cymru yn dymuno bwrw ymlaen â'r broses o wneud rheoliadau ailstrwythuro, rhaid iddynt gydymffurfio â'r ail amod. Yr ail amod yw bod rhaid i Weinidogion Cymru roi hysbysiad i'r cynghorau yr effeithir arnynt eu bod wedi cael adroddiad ar arolygiad arbennig neu gais i ddiddymu.
566. Y cynghorau yr effeithir arnynt yw'r prif gyngor a oedd yn destun yr adroddiad ar arolygiad arbennig neu a gyflwynodd y cais i ddiddymu ac unrhyw brif gyngor arall y gallai unrhyw gynnig i ailstrwythuro'r prif gyngor o dan sylw effeithio arno. Rhaid i Weinidogion Cymru gyhoeddi hysbysiad o'r fath.
567. Y trydydd amod yw bod rhaid i Weinidogion Cymru (os ydynt yn dymuno bwrw ymlaen) ymgynghori wedyn â phersonau penodedig ynglŷn â'r camau y maent yn ystyried eu cymryd mewn perthynas â'r cyngor o dan sylw.
568. Nodir y personau y mae rhaid ymgynghori â hwy yn yr adran ac maent yn cynnwys y prif gyngor a oedd yn destun yr adroddiad ar arolygiad arbennig neu a gyflwynodd y cais i ddiddymu (y cyfeirir ato fel "y cyngor sydd o dan ystyriaeth"), a chynghorau eraill yr effeithir arnynt o bosibl.
569. Y pedwerydd amod yw bod rhaid i Weinidogion Cymru, ar ôl cynnal ymgynghoriad o'r fath, ac ar ôl pwysu a mesur yr holl dystiolaeth a'r holl wybodaeth, ddod i'r casgliad nad yw llywodraeth leol effeithiol a hwylus yn debygol o gael ei chyflawni gan y cyngor sydd o dan ystyriaeth cyn y cânt gynnig y dylid gwneud rheoliadau ailstrwythuro mewn perthynas â'r cyngor.
570. Os bodlonir pob un o'r amodau uchod, caiff Gweinidogion Cymru fwrw ymlaen i gydymffurfio â'r pumed amod.
571. Y pumed amod yw bod rhaid i Weinidogion Cymru, os ydynt yn bwriadu gwneud rheoliadau ailstrwythuro, roi hysbysiad am y cynigion hynny i'r cyngor sydd o dan ystyriaeth ac:
- unrhyw brif gyngor arall y bydd rhan o ardal y cyngor sydd o dan ystyriaeth yn cael ei throsglwyddo iddo;
 - unrhyw brif gyngor arall a fydd yn uno ag ardal gyfan neu ran o ardal y cyngor sydd o dan ystyriaeth i greu prif ardal gwbl newydd; ac
 - unrhyw brif gyngor arall yr ymgynghorwyd ag ef o dan y trydydd amod ac y gallai canlyniadau'r rheoliadau ailstrwythuro effeithio arno.
572. Rhaid i Weinidogion Cymru gydymffurfio â phob amod cyn gwneud rheoliadau ailstrwythuro.

Adran 130 – Ceisiadau i ddiddymu

573. Mae adran 130 yn galluogi prif gyngor i gyflwyno cais ysgrifenedig ("cais i ddiddymu") i Weinidogion Cymru, yn gofyn iddynt ystyried diddymu'r cyngor a'i ardal. Rhaid

i'r cais i ddiddymu nodi rhesymau'r cyngor dros wneud y cais a rhaid i'r cyngor ei gyhoeddi cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

574. Mae is-adran (4) yn datgymhwyso adran 101 o Ddeddf 1972 (sy'n caniatáu i brif gyngor wneud trefniadau i unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau gael eu cyflawni gan bwyllgor, is-bwyllgor neu swyddog i'r cyngor neu gan unrhyw brif gyngor arall) mewn perthynas â'r swyddogaeth o wneud cais i ddiddymu.
575. Mae is-adran (5) yn darparu bod gwneud cais i ddiddymu yn swyddogaeth na chaiff gweithrediaeth y prif gyngor ei chyflawni. Felly, dim ond y cyngor llawn o dan sylw gaiff wneud cais i ddiddymu. Os oes gan y cyngor faer sydd wedi ei ethol yn uniongyrchol, bydd gan y maer hawl i gymryd rhan yn unrhyw gyfarfod o'r cyngor i gymeradwyo'r cais i ddiddymu, a phleidleisio ynddo.

Adran 131 – Rheoliadau ailstrwythuro

576. Mae adran 131 yn darparu y bydd rheoliadau ailstrwythuro yn darparu ar gyfer diddymu'r prif gyngor sydd o dan ystyriaeth a'i brif ardal (hynny yw, cyngor y mae'r pum amod yn adran 129 wedi eu bodloni mewn perthynas ag ef, a'r sir neu'r fwrdeistref sirol y mae'n gyngor ar ei chyfer) ar ddyddiad a bennir yn y rheoliadau ("y dyddiad trosglwyddo").
577. Bydd y rheoliadau yn pennu'r newidiadau i'r strwythurau llywodraeth leol a fydd yn arwain at ddisodli ardal y prif gyngor o dan sylw, a rhaid i'r rheini (fel a nodir uchod mewn perthynas ag adran 129) fod ar ffurf y naill neu'r llall o'r canlynol, neu'r ddau:
- (a) bod rhannau o'r brif ardal a ddiddymir ar y dyddiad trosglwyddo yn dod yn rhannau o brif ardaloedd eraill sy'n bodoli eisoes;
 - (b) bod prif ardal newydd yn cael ei chyfansoddi ar y dyddiad trosglwyddo drwy-
 - ddiddymu un neu ragor o brif gynghorau eraill a'u prif ardaloedd, ac
 - uno'r brif ardal neu'r prif ardaloedd a ddiddymir ag ardal gyfan neu ran o ardal y prif gyngor sydd o dan ystyriaeth (a ddiddymir yn ogystal).

Adran 132 – Rheoliadau ailstrwythuro sy'n darparu bod rhan o brif ardal i ddod yn rhan o brif ardal arall sy'n bodoli eisoes

578. Os yw rheoliadau ailstrwythuro yn cynnwys darpariaeth sydd, i bob pwrpas, yn trosglwyddo rhan neu rannau o'r brif ardal sydd o dan ystyriaeth i brif ardal arall sy'n bodoli eisoes, rhaid i'r rheoliadau gynnwys y ddarpariaeth a nodir yn is-adran (1) o'r adran hon.
579. Mae is-adran (1)(d) yn ei gwneud yn ofynnol i'r rheoliadau ddarparu mai'r system bleidleisio sydd i'w defnyddio yn yr etholiadau cyffredin cyntaf ar ôl y dyddiad trosglwyddo fydd y system sydd i'w defnyddio mewn etholiadau i brif gyngor yr ardal y trosglwyddwyd y rhan neu'r rhannau o'r cyngor a ddiddymwyd iddi. Mewn geiriau eraill, ni fydd unrhyw newid i'r system bleidleisio mewn prif ardal y mae rhan o brif ardal a ddiddymwyd yn cael ei hychwanegu ati.
580. Mae is-adran (2) yn rhestru'r materion y caniateir eu cynnwys mewn rheoliadau ailstrwythuro sy'n ymwneud â throsglwyddo rhan neu rannau o'r ardal sydd o dan ystyriaeth i brif ardal arall sy'n bodoli eisoes. Bydd pa un a gaiff y materion a restrir yn is-adran (2) eu cynnwys mewn rheoliadau ailstrwythuro ai peidio yn dibynnu ar amgylchiadau'r ailstrwythuro. Gallant gynnwys neilltuo cynghorwyr ardal a drosglwyddwyd i gyngor y brif ardal sy'n derbyn; byddai hynny'n galluogi'r ardal a drosglwyddwyd i gael cynrychiolaeth ar gyngor yr ardal sy'n derbyn tan yr etholiadau cyffredin nesaf, ac erbyn hynny bydd digon o amser wedi bod i adolygu trefniadau etholiadol yr ardal dderbyn fwy (gweler adran 138 ac Atodlen 1).

581. Mae is-adrannau (2)(b) i (h) yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i wneud darpariaeth ynghylch amryw o faterion sy'n ymwneud ag etholiadau, gweithrediaethau, cyfnodau swyddi a chydabyddiaeth ariannol mewn cynghorau sy'n cael eu hailstrwythuro.
582. Y cynghorau sy'n cael eu hailstrwythuro yw'r cyngor sydd o dan ystyriaeth a'r cynghorau hynny a fydd yn derbyn rhan o ardal y cyngor hwnnw neu'n uno â'r ardal gyfan honno neu â rhan ohoni.
583. Er enghraifft, efallai y bydd angen canslo etholiadau cyffredin yn yr ardal sy'n cael ei diddymu, gohirio etholiadau cyffredin yn un neu ragor o'r ardaloedd sy'n derbyn ac estyn cyfnodau swyddi cynghorwyr sy'n gwasanaethu ar y cynghorau. Os oes gan gyngor sy'n cael ei diddymu faer sydd wedi ei ethol yn uniongyrchol efallai y bydd angen estyn cyfnod ei swydd fel ei bod yn dod i ben ar y dyddiad trosglwyddo; os oes gan gyngor sy'n derbyn faer sydd wedi ei ethol yn uniongyrchol, efallai y bydd angen ailddiffinio ardal ei awdurdodaeth er mwyn darparu ar gyfer y rhannau newydd o ardal y cyngor ac efallai y bydd hefyd yn briodol ystyried y trefniadau o ran cydnabyddiaeth ariannol i aelodau etholedig y cynghorau.
584. Efallai y bydd yn briodol mewn rhai amgylchiadau i newid enw a statws ardal sy'n derbyn er mwyn cydnabod hefyd enw a statws yr ardal y trosglwyddwyd y rhan sy'n cael ei derbyn ohoni (gweler is-adran (2)(i) a (j) ynghylch hynny).

Adran 133 – Rheoliadau ailstrwythuro sy'n cyfansoddi prif ardal newydd

585. Os yw rheoliadau ailstrwythuro yn cynnwys darpariaeth sy'n golygu creu prif ardal newydd (yn rhinwedd diddymu un neu ragor o brif ardaloedd eraill a'i huno neu eu huno ag ardal gyfan neu ran o'r ardal sydd o dan ystyriaeth), rhaid i'r rheoliadau gynnwys y ddarpariaeth a nodir yn is-adran (1) o'r adran hon. O dan yr amgylchiadau hyn, bydd nid yn unig y brif ardal sydd o dan ystyriaeth yn cael ei diddymu, ond hefyd unrhyw brif ardal arall neu brif ardaloedd eraill y bydd ardal gyfan neu ran o ardal y cyngor sydd o dan ystyriaeth yn uno â hi neu â hwy.
586. Rhaid bod gan yr ardal newydd gyngor cysgodol, ac mae is-adran (1)(e) yn darparu y bydd y cyngor cysgodol yn gyngor cysgodol etholedig, ond mae is-adran (4) yn galluogi Gweinidogion Cymru, os ydynt yn ystyried bod hynny'n briodol, i ddarparu y bydd y cyngor cysgodol yn gyngor cysgodol dynodedig.
587. Mae is-adran (7) yn diffinio'r ddau fath o gyngor cysgodol y darperir ar eu cyfer.

Adran 134 – Rheoliadau ailstrwythuro: atodol

588. Mae adran 134 yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i gynnwys darpariaeth atodol i'r hyn a nodir yn adrannau 132 a 133 i helpu i roi effaith i ailstrwythuro o unrhyw ddisgrifiad.
589. Mae is-adran (1) yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i gymhwyso darpariaeth benodedig sy'n gymwys i uno gwirfoddol, fel a nodir mewn rhannau eraill o'r Ddeddf.
590. Mae is-adran (1)(a) yn caniatáu teilwra o'r fath ar y darpariaethau ym Mhennod 4 o'r Rhan hon (trefniadau cydnabyddiaeth ariannol (gweler isod)) fel eu bod yn briodol ar gyfer amgylchiadau ailstrwythuro sy'n golygu creu prif ardal newydd (fel y darperir ar ei gyfer dan adran 131(b)), ac yn ymarferol o dan yr amgylchiadau hynny.
591. Mae is-adrannau (1)(b) ac (1)(c) yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i gynnwys darpariaeth sy'n teilwra'r ddarpariaeth a nodir yn adran 127 (etholiadau a chynghorwyr) a pharagraffau 2 a 3 o Atodlen 11 (aelodaeth a swyddogaethau pwyllgorau pontio (gweler isod)) fel y gellir eu gwneud yn briodol ar gyfer amgylchiadau ailstrwythuro o bob math, ac yn ymarferol o dan yr amgylchiadau hynny.
592. Nid yw'r disgrisiwn a roddir yn adran 134(1) i deilwra darpariaeth arall yn galluogi'r rheoliadau i gynnwys darpariaeth gwbl newydd; rhaid bod bwriad iddi gyflawni'r un

- amcanion sylfaenol â'r ddarpariaeth a nodir yn yr adrannau a bennwyd, ac unig fwriad unrhyw addasiadau etc. yw darparu ar gyfer amgylchiadau'r ailstrwythuro o dan sylw.
593. Mae is-adran (2) yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i gynnwys darpariaeth i sefydlu pwyllgor (neu gorff arall) i ddarparu cyngor ac argymhellion i bersonau penodedig ynghylch trosglwyddo (o un prif gyngor i un arall) swyddogaethau a rhwymedigaethau etc..
594. Gallai fod angen pwyllgor o'r fath mewn amgylchiadau pan fo rheoliadau ailstrwythuro'n diddymu prif gyngor ac yn rhannu ei ardal ymhlith nifer o brif gynghorau eraill sy'n bodoli eisoes. Efallai na fyddai pwyllgor pontio fel y darperir ar ei gyfer yn Atodlen 11 (fel a gâi ei sefydlu pan fo prif ardal newydd yn cael ei chreu) yn ymarferol, a gellid sefydlu pwyllgor (a allai gynnwys y cyngor a ddiddymwyd a'r holl gynghorau sy'n derbyn) o dan y ddarpariaeth hon er mwyn ystyried yr holl faterion perthnasol.
595. Mae is-adran (2) hefyd yn galluogi rheoliadau ailstrwythuro i gynnwys darpariaeth i sefydlu corff corfforedig a chanddo'r cyfrifoldebau a'r pwerau a ddisgrifir ym mharagraff (b). Ni fyddai angen corff o'r fath (a elwir yn ymarferol yn "pwyllgor gweddilliol") pan fo ardal y prif gyngor sydd o dan ystyriaeth yn uno'n gyfan gwbl ag ardal prif gyngor arall i greu prif ardal, a phrif gyngor, newydd. Yn achos ailstrwythuro pan fo ardal y cyngor sydd o dan ystyriaeth yn cael ei rhannu rhwng dau neu ragor o brif gynghorau eraill, ni fyddai'n hawdd bob amser pennu'r cyngor olynol priodol. Gellid sefydlu corff gweddilliol i gymryd meddiant o eiddo dros ben a'i waredu.
596. Os bydd Gweinidogion Cymru, ar ôl ymgynghori o dan adran 129(4) neu ar ôl cael cais i ddiddymu, yn penderfynu peidio â gwneud rheoliadau ailstrwythuro, rhaid iddynt hysbysu'r holl brif gynghorau sydd wedi bod yn rhan o'r broses hyd at yr adeg honno.
597. Mae is-adran (4) yn darparu i bob pwrpas, wrth bennu'r system bleidleisio sydd i'w defnyddio yn yr etholiadau cyffredin cyntaf i brif gyngor newydd a sefydlir o dan reoliadau ailstrwythuro, mai dim ond y system mwyafrif syml neu'r system pleidlais sengl drosglwyddadwy y caiff y rheoliadau ailstrwythuro eu pennu.
598. Mae'r dewis o systemau pleidleisio yn adlewyrchu'r systemau a nodir yn adran 7 o'r Ddeddf hon. O dan adran 175(6), mae'r darpariaethau sy'n ymwneud â'r dewis o system bleidleisio yn dod i rym ar 6 Mai 2022 (y diwrnod ar ôl y dyddiad a drefnwyd ar gyfer cynnal yr etholiadau cyffredin llywodraeth leol cyntaf ar ôl i'r Ddeddf gael ei phasio).
599. Os bydd Gweinidogion Cymru wedi rhoi hysbysiad am eu cynigion mewn perthynas ag ailstrwythuro o dan adran 129(6) cyn i'r darpariaethau yngl#n â dewis system bleidleisio ddod i rym, rhaid cynnal etholiadau cyntaf y cyngor newydd gan ddefnyddio'r system mwyafrif syml (is-adran (5)).

Adran 135 - Dyletswydd ar gynghorau sy'n cael eu hailstrwythuro i hwyluso trosglwyddo

600. Mae'r adran hon yn gosod dyletswydd ar gynghorau sy'n cael eu hailstrwythuro i gymryd pob cam rhesymol i hwyluso trosglwyddo swyddogaethau, staff etc. er mwyn rhoi effaith i'r ailstrwythuro. Caiff Gweinidogion Cymru gyfarwyddo cyngor sy'n cael ei ailstrwythuro i gymryd camau neu i beidio â chymryd camau mewn perthynas â chyflawni ei ddyletswydd o dan yr adran hon.

Pennod 3: Swyddogaethau sy'n gysylltiedig ag uno ac ailstrwythuro

Adran 136 ac Atodlen 11 - Pwyllgorau pontio

601. Mae adran 136 yn cyflwyno Atodlen 11, sy'n gwneud darpariaeth yngl#n â sefydlu pwyllgorau pontio ar gyfer awdurdodau sy'n uno ac awdurdodau sy'n cael eu hailstrwythuro.